

CAPITOLUL I

*Cu ce-am greșit c-această grea urgie
Apăsător asupra mea să vie?
Alți fii eu n-am și-acesta acum mi-e-nstrăinat.
Blestem pe capul celui ce astfel te-a schimbat!
Călătorii? De azi, în viitor,
Doar calu-l voi trimite călător!*

Monsieur Thomas

Mi-ai cerut, dragul meu prieten, să hărăzesc scrisului o parte din răgazul cu care pronia cerească mi-a binecuvântat bătrânețile, spre a însemna primejdiile și greutatețile ce m-au însoțit la începuturile vieții mele. Amintirea acelor aventuri, așa cum îți place să le numești, mi-a lăsat într-adevăr în suflet un variat și împestrit simțământ de plăcere și durere, amestecat, nădăduiesc, cu multă venerație și recunoștință pentru acel care hotărăște faptele omului și care m-a călăuzit pe calea tinereții, prin multe primejdii și trude, astfel ca traiul lesnicios cu care mi-a fericit amurgul vieții să-mi pară mai plăcut față de necazurile de odioasă. De asemenea, nu pot să mă îndoiesc de adevărul celor ce adeseori mi-ai afirmat, anume că întâmplările pe care le-am trăit în mijlocul unor oameni deosebit de primitivi, prin apucăturile și prin felul lor de a se cârmui, au câte ceva interesant și atrăgător pentru acei cărora le place să asculte poveștile despre trecutele vremuri trăite de un om, astăzi bătrân.

Totuși, nu uita că povestea, spusă de un prieten și ascultată de altul, își pierde pe jumătate farmecul atunci când este așternută pe hârtie și că povestirile pe care le ascuți cu desfătare din gura celui care le-a trăit vor apărea mai puțin vrednice de luare-aminte atunci când le vei răsfoi în liniștea camerei de lucru.

Vârsta ta mai crudă și firea ta robustă îți făgăduiesc o viață mai îndelungată decât o va avea, după toate probabilitățile omenești, prietenul tău. Aruncă, așadar, aceste foi în vreun sertar secret al mesei tale de scris, până când ne va despărți evenimentul ce se poate întâmpla în orișice clipă și care în orice caz se va săvârși în cursul a puțini, chiar foarte puțini, ani. Când ne vom despărți în această lume, pentru a ne întâlni, sper, într-alta mai bună, tu vei îndrăgi, sunt sigur, mai mult decât se cuvine, amintirea prietenului tău plecat și vei găsi în aceste pățanii, a căror istorie sunt pe cale a o așterne pe hârtie, un bun prilej pentru cugetări triste, dar totuși plăcute. Unii obișnuiesc să lase celor apropiați, cărora li se destăinuiesc, portretul lor fizic; eu însă îți înmănez o transcriere fidelă a gândurilor și simțămintelor, a virtuților și cusurilor mele, cu speranța întemeiată că nebuniile și aprigile porniri ale tinereții vor găsi aceeași tălmăcire binevoitoare și aceeași înțelegere cu care adesea ai luat în seamă greșelile mele la o vârstă mai înaintată.

Unul din multele foloase, ce se pot trage din faptul că adresez memoriile mele (dacă pot da un nume atât de impunător acestor foi) unui prieten scump și apropiat, este acela că pot trece peste unele amănunte, zadarnice în acest caz și care, unui străin, i-ar fi oprit atenția în pofida faptelor mai interesante.

De ce să te fac părtașul plictiselii mele pentru că ești în puterea mea și pentru că am înainte cerneală, hârtie și timp? Totodată, nu-ți făgăduiesc că nu voi abuza de prilejul atât de ispititor ce mi se oferă de a povesti despre mine însumi și despre îndeletnicirile mele, deși voi aminti împrejurări tot atât de cunoscute ție, ca și mie.

Ademenitoarea patimă de a povesti, atunci când noi înșine suntem eroii faptelor pe care le înfățișăm, nesocotește adeseori

considerația ce se cuvine timpului și răbdării ascultătorilor; cei mai buni și mai înțelepți au căzut în mrejele acestui păcat. Nu e nevoie să-ți amintesc decât ciudatul exemplu oferit de acea rară și originală ediție din memoriile lui Sully¹, la care tu (cu înduioșătoarea vanitate a colecționarului de cărți) ții mai mult decât la ediția redusă la forma obișnuită și utilă a unor astfel de memorii; ciudat îmi pare, însă, faptul ilustrat de aceste memorii, anume cât de lesne cade pradă păcatului înfumurării chiar și un om atât de mare ca autorul lor.

Dacă îmi amintesc bine, acel venerabil nobil și mare om de stat numise nu mai puțin de patru gentilomi din suita sa ca să consemneze datele și evenimentele vieții sale într-o carte cu titlul „Mémoires des sages et royales économies d’Etat, domestiques, politiques et militaires de Henry le Grand” și așa mai departe. Întocmindu-și compilațiile, acești vajnici cronicari reduceră memoriile, conținând toate evenimentele deosebite ale vieții stăpânului lor, la o narațiune adresată lui însuși în *propria persona*. Astfel, în loc de a-și povesti singur viața, la persoana a treia, ca Iulius Cezar, sau la persoana întâia, ca cei mai mulți care în salon sau în camere de lucru devin eroii propriei lor povestiri, Sully s-a desfătat cu plăcerea rafinată, deși fantezistă, de a-și auzi isprăvile povestite de către secretarii săi; el era în același timp auditorul, după cum de asemenea era și eroul și, probabil, autorul întregii cărți. Trebuie să fi fost un spectacol măreț, să fi văzut pe fostul ministru stând solemn sub baldachin și drept ca lumânarea, așa cum îl silea gulerul scrobit și haina plină de fireturi, și ascultând recitarea compilatorilor săi; iar aceștia, drept și descoperiți în fața sa, îi aduceau la cunoștință: „Astfel spuse ducele² – astfel deduse ducele –, acestea erau părerile Înălțimii Voastre asupra importante chestiuni, acestea erau sfaturile secrete pe care le dădeai regelui, în cutare împrejurare grea”, când, de fapt, toate evenimentele

¹ Sully Maximilien – duce de Béthune, ministrul și amicul regelui Henric al IV-lea al Franței. A administrat finanțele țării și s-a străduit să îmbogățească agricultura (1559 – 1641) (n.t.).

² Adică Sully (n.t.).

erau mai bine cunoscute ascultătorului decât lor înșile, cele mai multe din ele neputând proveni decât din mărturiile sale proprii.

Situația mea nu este atât de ridicolă ca aceea a marelui Sully; totuși, ar fi destul de caraghios ca Frank Osbaldistone să dea lui Will Tresham un raport amănunțit asupra nașterii, educației și legăturilor sale în societate. Voi lupta, deci, pe cât îmi stă în putință, cu spiritul amăgitor al lui P.P., secretarul parohiei noastre, și mă voi strădui să nu-ți povestesc nimic din ceea ce îți este îndeobște cunoscut. Sunt unele lucruri, însă, pe care totuși trebuie să ți le reamintesc, pentru că, deși le știi de mult, le-ai uitat, poate, din pricina timpului ce s-a scurs și pentru că ele sălășluiesc la temelia destinului meu.

Cred că ți-l amintești bine pe tata, căci l-ai cunoscut din copilărie, de pe vremea când el și cu tatăl tău făceau parte din aceeași casă de negoț. Totuși, nu prea l-ai apucat în zilele lui bune, adică înainte ca vârsta și infirmitatea să-i fi potolit din spiritul-i aprins, cutezător, pus pe speculații. Ar fi fost, ce e drept, un om mai sărac, dar poate tot atât de fericit, dacă s-ar fi dedicat științei cu energia-i vrednică și cu ascuțitul său spirit de observație, pe care le-a folosit doar în scopuri negustorești. Totuși, în riscul speculațiilor comerciale este ceva care atrage pe aventurieri chiar în afara speranței câștigului. Celui care pornește pe această mare neastâmpărată i se cere să posede îndemânarea pilotului și prevederea navigatorului; cu toate acestea, el poate naufragia și se poate pierde, dacă furtunile întâmplării nu-i vin în ajutor. Acest amestec de continuă încordare și de permanentă primejdie, această inevitabilă și teribilă nesiguranță în a ști dacă chibzuiala va învinge întâmplarea, sau dacă întâmplarea va stânjeni planurile chibzuite, pun stăpânire deplină atât pe facultățile mintale, cât și pe simțuri, așa încât dacă te consacri negoțului, te bucuri din plin de farmecul jocului de noroc, fără ca totuși să te stânjenească vinovăția morală a acestuia.

La începuturile secolului al XVIII-lea, când eu (dragă Doamne!) eram un tânăr de vreo douăzeci de ani, am fost chemat pe neașteptate de la Bordeaux, pentru a ajuta tatălui meu în niște afaceri de seamă. Nu voi uita niciodată prima noastră întrevvedere.

Îți amintești felul tăios, brusc și oarecum sever în care tata obișnuia să-și împărtășească celor din jur dorințele. Parcă-l văd: drept și mândru, cu pasul iute și hotărât, cu privirea ascuțită și pătrunzătoare, cu fața brăzdată deja de griji; parcă-i aud glasul care niciodată nu risipea un cuvânt zadarnic, răsunând uneori cu o asprime de moment, străină de gândul vorbitorului.

După ce descălecai de pe calul de poștă, mă grăbii să sui în apartamentul tatălui meu. Acesta străbătea încăperea păstrând veșnicu-i aer de om chibzuit, serios și dârz, pe care nici chiar sosirea mea, a singurului său fiu, plecat de patru ani de-acasă, nu-l putuse schimba. Mă aruncai în brațele sale. Era un părinte bun, fără a fi și duios; o lacrimă miji în ochii lui negri, dar numai pentru o clipită.

– Dubourg îmi scrie că este mulțumit de tine, Frank!

– Îmi pare bine, tată.

– În schimb, eu am mai puține motive de a fi mulțumit, adăugă, așezându-se la masa-i de scris.

– Îmi pare rău, tată.

– Îmi pare rău și îmi pare bine, Frank, sunt cuvinte care, de cele mai multe ori, înseamnă ori puțin, ori nimic. Iată ultima ta scrisoare.

A scos-o dintr-un teanc de alte scrisori, legate laolaltă cu o panglică roșie, etichetate și îndosariate într-un mod cam ciudat. Acolo zăcea biata mea epistolă, în care îi arătam năzuințele mele cele mai scumpe din acea vreme, în cuvinte care credeam că vor naște compătimire, dacă nu cumva chiar convingere; acolo zăcea, precum zic, scrisoarea mea, rătăcită printre altele, privitoare la afacerile de tot soiul care-l absorbeau zilnic pe tatăl meu. Nu mă pot împiedica de a nu surăde în sinea mea, când îmi reamintesc de orgoliul îndurerat și de sentimentele rănite cu care am privit epistola pe care o scrisesem, te asigur, cu destulă osteneală, așa cum mi se înfățișa ea, luată dintr-un teanc de scrisori de recomandăție, scrisori de credit, toată pacostea obișnuită (așa cum o socoteam eu atunci) a corespondenței comerciale; dar, gândeam eu, o scrisoare atât de însemnată (nu îndrăzneam să-mi zic nici în sinea mea, o scrisoare așa

de bine scrisă) își merită un loc aparte și o atenție mai deosebită decât scrisorile privitoare la afacerile de toate zilele ale contoarului¹.

Tatăl meu însă nu băgă de seamă nemulțumirea mea; și puțin i-ar fi părut chiar dacă ar fi constatat-o. Cu scrisoarea mea în mână, el începu:

– Aceasta, Frank, este scrisoarea ta din 21 ale lunii precedente, prin care mă înștiințezi (citind din ea) că, în grija atât de însemnată a alcătuirii unui plan și a alegerii unei profesii pe toată viața, ai încrederea că bunătatea mea părintească îți dă dreptul de a avea măcar o părere contrarie față de cea a mea; că tu ai obiecțiuni „de neînălțurat”, da, „de neînălțurat” sunt chiar cuvintele folosite de tine – aș fi dorit, de altfel, ca scrisul tău să fie mai citeț, să pui liniuțele pe litera „t” și să apară bucla la litera „l” –, că tu ai obiecțiuni „de neînălțurat” la cele ce ți-am propus eu. Mai sunt multe idei în același sens, înșirate pe patru pagini întregi de hârtie, pe care, cu puțină atenție, pătrundere și chibzuială în exprimare, le-ai fi putut reduce la patru rânduri, căci până la urmă, Frank, scrisoarea ta se rezumă doar la aceasta: nu vrei să faci ceea ce aș dori eu.

– Nu pot, tată, în situația de față; nu că n-aș vrea.

– Cuvintele prețuiesc prea puțin pentru mine, tinere, zise tatăl meu, a cărui neînduplecare era totdeauna întărită de un calm deplin și de o deplină stăpânire de sine. *Nu pot* poate fi o expresie mai politicoasă decât *nu vreau*, dar expresiile sunt sinonime, atunci când nu există o piedică morală. Eu însă nu sunt de părere să tratăm afacerile în grabă; vom discuta după cină. Owen!

Owen apărui. Chipul său nu era încadrat de pletele argintii pe care obișnuiai să le cinstești, căci la epoca aceea el nu trecuse cu mult de cincizeci de ani. Purta însă același costum, sau unul aproape la fel cu cel pe care îl știai; tot cafeniu și croit identic, aceiași ciorapi de mătase cenușii ca perlele mării, aceeași cravată cu cataramă de argint, aceleași manșete de chembrică plisată pe care le trăgea până peste degete când venea în salon, dar pe care, când se afla în cancelarie, le

¹ *Contoar* – birou de comerț, în special al unui bancher (n.t.).

vâra cu grijă sub mâneci, pentru ca nu cumva să le păteze cu cerneala folosită zi de zi; într-un cuvânt, aceeași înfățișare binevoitoare, totuși gravă și formală, care a caracterizat până la moarte pe funcționarul cel mai de seamă al mării case de negoț Osbaldistone & Tresham.

– Owen, zise tatăl meu, pe când bunul bătrânel îmi strângea cu afecțiune mâna, trebuie să cinez cu noi astă-seară și să ascuți veștile pe care Frank ni le-a adus de la prietenii noștri din Bordeaux.

Owen făcu una din plecăciunile sale rigide, în semn de respectuoasă recunoștință; căci, în acele vremuri, o asemenea invitație era privită ca un hatâr de oarecare însemnătate.

Mult timp îmi voi aminti de cina aceea.

Adânc tulburat, îngrijorat și totodată nemulțumit, nu am fost în stare să iau parte cu toată inima la conversație, împotriva așteptărilor tatălui meu; și prea dădeam răspunsuri nesatisfăcătoare întrebărilor cu care el mă asalta. Owen, șovăind între respectul pentru patronul său și dragostea pentru tânărul pe care altădată îl legănase pe genunchi, așijderea aliatului înfricoșat, dar în același timp grijuliu, al unei națiuni cotropite, se trudea la fiecare poznă pe care o făceam să dea sens vorbelor mele neînțelese și să-mi acopere retragerea; aceste manevre măreau însă nemulțumirea tatei și abătură o parte din ea asupra bunului meu avocat, în loc să-mi vină mie în ajutor.

În timpul cât locuisem la Dubourg, nu mă purtasem chiar ca în versurile:

Un scribe omoară-n tatăl iubit orice speranțe,

Că-n loc de a transcrie un cont, el scrie stanțe.

Dar, drept să spun, nu frecventasem contoarul decât atât cât crezusem că e de neapărată trebuință ca să obțin o bună referință de la francez, care era de mult în relații cu firma noastră și căruia tatăl meu mă încredințase pentru a mă iniția în tainele comerțului. De fapt, preocuparea mea cea mai de seamă fusese literatura și exercițiile fizice. Tatăl meu nu condamna întru totul asemenea însușiri, atât intelectuale, cât și trupești. Avea prea mult bun-simț ca să nu priceapă că ele ședeau bine oricărui om și înțelegea că ele

dădeau tărie și vrednicie caracterului pe care el dorea să mi-l formeze. Dar ambiția lui de căpetenie era ca să-i moștenesc nu numai averea, ci și ideile și planurile, cu ajutorul cărora el își închipuia că va putea extinde și perpetua bogata moștenire pe care mi-o hărăzea.

Dragostea față de profesiunea lui era motivul aparent pe care îl alesese când mă îndemna să urmez aceeași cale, dar mai avea și alte motive, pe care le-am cunoscut abia mai târziu. Avântat în planurile sale, îndemânatic și îndrăzneț, fiecare nouă afacere care îi reușea îl ațâța mai dihai și îi dădea mijloacele pentru noi speculații. Părea că are nevoie, ca și un cuceritor ambițios, să pășească mereu înainte, din înfăptuire în înfăptuire, fără a se opri pentru a-și asigura izbânzile, cu atât mai puțin pentru a se bucura de ceea ce dobândea. Obișnuit să-și vadă întreaga avere cumpănind în balanța norocului și priceput în găsirea mijloacelor pentru a apleca talerul în favoarea lui, sănătatea, mintea și activitatea sa păreau a spori mereu, odată cu acțiunile riscante în care își juca averea; semăna cu un marinar obișnuit să țină piept valurilor și vrăjmașilor și a cărui încredere în sine se întărește în ajunul furtunii sau al bătăliei.

Își dădea, totuși, seama de schimbările pe care vârsta sau boala le-ar fi putut aduce sănătății sale; era dornic să aibă la îndemână, la timpul potrivit, un asistent, în stare să ia cârma atunci când mâna lui va obosi și care să mențină nava pe drumul ei, după sfaturile și instrucțiunile sale. Atât dragostea de părinte, cât și continuarea planurilor sale îl îndrumau către aceleași concluzii. Tatăl tău, deși averea sa era investită în aceeași casă de negoț, era numai comanditar, cum se zice în termeni comerciali; iar Owen, a cărui probitate și pricepere în mărunțișurile contabilicești făceau neprețuite serviciile sale de contabil principal, nu posedea nici cunoștințe și nici talent îndestulător ca să țină în mână conducerea generală a întreprinderii. În cazul că tatăl meu ar fi încetat subit din viață, ce s-ar fi ales de lumea planurilor pe care o ticluise, dacă fiul său nu ar fi fost șlefuit după chipul unui Hercule comercial, pregătit să susțină greutatea atunci când va fi slobozită de căderea lui Atlas? Ce-ar fi devenit fiul

însuși, dacă, străin de acest soi de îndeletniciri, s-ar fi găsit deodată încurcat în labirintul afacerilor negustorești, fără a avea cunoștințele necesare ca să iasă din încurcătură? Pentru toate aceste motive, unele mărturisite, altele tănuite, tatăl meu hotărâse ca eu să-i îmbrățișez profesiunea; și odată decis în această privință, nu exista o hotărâre mai neclintită la vreun om. Totuși, eram și eu o parte interesată care trebuia consultată, și, moștenind ceva din încăpățânarea lui tătâne-meu, îmi formulasem o hotărâre cu totul potrivnică.

O circumstanță ușurătoare la rezistența ce o dovedeam în împrejurarea de față împotriva dorințelor tatălui meu putea fi, cred, aceea că atunci nu le înțelegeam pe deplin temeiul și nici cât de legată de ele îi era fericirea. Fiind sigur, în închipuirea mea, că voi avea parte de o bună moștenire în viitor și de suficiente mijloace de întreținere în răstimp, nici nu-mi dădea prin gând pe atunci că ar fi necesar, pentru a schimba închipuirea în realitate, să mă dedic muncii și nici să mă supun unor restricțiuni neplăcute gustului și temperamentului meu. În propunerea tatălui meu de a mă asocia cu el în afaceri nu vedeam decât dorința lui ca să contribui și eu la înmulțirea grămezilor de bogății agonisite de dânsul; și, închipuindu-mă cel mai bun judecător al drumului către fericirea mea, nu concepeam că aș putea fi mai mulțumit totuși, sporind averea pe care o socoteam îndeșulătoare, chiar mai mult decât îndeșulătoare pentru toate trebuințele, pentru înlesnirile vieții, ca și pentru petrecerile lumești.

Astfel sunt nevoit să repet că la Bordeaux nu mi-am petrecut timpul așa cum își propusese tatăl meu. Înlocuiam cu alte îndeletniciri tot ceea ce socotea el a fi motiv de căpetenie pentru șederea mea acolo, ba, dacă aș fi fost mai îndrăzneț, aș fi nesocotit cu totul acest motiv. Dubourg, un reprezentant favorizat al casei noastre de negoț, de la care își trăgea profiturile sale, era un politician mult prea șiret ca să dea conducătorului firmei, cu privire la unicul său fiu, referințe care să pricinuiască supărare atât unuia, cât și celuilalt; de asemenea, ar fi putut urmări, cum voi afla în curând, foloase personale, tocmai lăsându-mă să nesocotesc țelul pentru care îi fusesem lăsat în grijă.

Purtarea mea se desfășurase în limitele buneicuviiințe și ale buneiorânduiei, așa că până atunci el nu avusese prilejul de a da vreo referință proastă despre mine, chiar dacă ar fi dorit un asemenea prilej; dar, poate că dibaciul franțuz ar fi fost tot atât de îngăduitor, chiar dacă m-aș fi dedat la apucături mai rele decât acelea de indolență și aversiune față de afacerile negustorești. Într-adevăr, în timp ce hărăzeam o bună parte de timp studiilor comerciale recomandate de dânsul, lui nu-i părea cătuși de puțin rău de timpul pe care-l dedicam altor îndeletniciri mai clasice; nici nu m-a găsit vreodată vinovat de faptul că mă desfătam cu Corneille și Boileau mai abitir decât cu Postlethwayte (presupunând că lucrarea sa ar fi existat pe atunci și că monsieur Dubourg i-ar fi putut pronunța numele) sau Savary, sau oricare alt scriitor de economie politică. El culesese de pe undeva o expresie potrivită cu care încheia fiecare scrisoare către tata: „Fiul dvs. este tot ceea ce un tată își poate dori”.

Pe tatăl meu niciodată nu-l supăra o frază, oricât de des era repetată, cu condiția ca să-i pară lui deslușită și expresivă; și însuși Addison nu ar fi putut găsi expresii care să-i dea atâta satisfacție ca „Primit stimata dvs. și achitat facturile incluse, conform borderoului”.

Știind, deci, foarte bine ceea ce aștepta de la mine, tata nu se îndoia, din cauza deseii întrebuițări a frazei favorite a lui Dubourg, că eram pe cale să ajung întocmai ceea ce-mi hărăzea dânsul; dar, într-un ceas rău, el primi scrisoarea cu scuzele mele elocvente și amănunțite; în această scrisoare, îi arătam că refuz locul în firmă, precum și un pupitru cu taburet, într-un colț al întunecosului contoar din Crane Alley, deși taburetul ar fi fost mai înalt decât acela al lui Owen și decât acelea ale celorlalți funcționari și inferior numai scaunului cu trei picioare al tatălui meu. Din acea clipă, toate s-au întors pe dos. Referințele lui Dubourg deveniră suspecte, ca și cum facturile sale ar fi fost știute ca incorecte. Fusei chemat acasă în mare grabă și primit în modul pe care ți l-am și înfățișat.